

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Πεδίον Άρεως, Βόλος, 38334,
<http://www.ldsagr/>, demolab@uth.gr, +302421074432-33

Ο πληθυσμός των χωρών μελών της Ενωμένης Ευρώπης (1957-2009) και η εκπροσώπηση τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (1979-2009)

Βύρων Κοτζαμάνης

Η Ε.Ε. των 27 καρτών-μελών, η τρίτη δημογραφική δύναμη του πλανήτη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργήθηκε από έναν αρχικό πυρήνα 6 χωρών μελών (167 εκατομμύρια κατοίκων) που έλαβαν την πρωτοβουλία, με την Συνθήκη της Ρώμης, να συγκροτήσουν το 1957 την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ). Ο αρχικός αυτός πυρήνας διευρύνθηκε προοδευτικά με την είσοδο ανάμεσα στο 1973 και το 1986 9 νέων μελών που δημιούργησαν το 1993, (συνθήκη του Maastricht) την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) των 15 κρατών-μελών με πληθυσμό 370 εκατομ. κατοίκων. Η Ένωση παρέμεινε με 15 μέλη ως το 2003, αυξάνοντας τον πληθυσμό της κατά 1,3 εκατομμύρια ετησίως στη περίοδο 1993-2003 (385 εκατομμύρια κάτοικοι στις αρχές του 2004). Τον Μάιο του έτους αυτού δέκα νέα κράτη με συνολικό πληθυσμό 74,0 εκατομμυρίων εντάχθηκαν στην Ε.Ε και 3 σχεδόν χρόνια αργότερα (2007) η είσοδος της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας προσέθεσε 29,2 εκατομμύρια, με αποτέλεσμα η διευρυμένη πλέον Ε.Ε των 27 κρατών-μελών, με πληθυσμό που αγγίζει το 2009 τα 500 εκατομμύρια κατοίκων, να αποτελεί την τρίτη δημογραφική δύναμη του πλανήτη μας, μετά την Κίνα και την Ινδία (1,3 και 1,2 δις αντίστοιχα). Ταυτόχρονα όμως, μετά την τελευταία διεύρυνσή της, αυξήθηκε και το πλήθος των «μικρών» πληθυσμιακά χωρών-μελών, στο βαθμό που 6 από τις 27 χώρες έχουν το 2007 πληθυσμό μικρότερο των 2,5 εκατομμυρίων και 11 πληθυσμό μικρότερο των 5,5 εκατομμυρίων. Μετά τις πρόσφατες αυτές αλλαγές, στη διευρυμένη πλέον Ε.Ε οι 7 πολυπληθέστερες χώρες με πληθυσμό άνω των 20.000.000 κατοίκων (Γερμανία, Γαλλία, Ην. Βασίλειο, Ιταλία, Ισπανία και η νεοεισερχόμενες Πολωνία και Ρουμανία) συγκεντρώνουν 372 εκατομμύρια (τα ¾ του συνολικού της πληθυσμού), οι 6 μικρότερες (Λουξεμβούργο, Κύπρος, Εσθονία, Λετονία, Μάλτα και Σλοβενία) μόλις 7,3 εκατομμύρια (1,5%) και οι 14 άλλες χώρες-μέλη με πληθυσμό από 3 έως 13.000.000 εκατομ. το 24% (Διάγραμμα 1). Το ειδικό βάρος φυσικά των μεγάλων χωρών -ιδρυτικών μελών της (ΟΔΓ, Γαλλία, Ιταλία) περιορίζεται ακόμη περισσότερο, καθώς, από το 88% του πληθυσμού της Ευρώπης των 6 το 1957 συρρικνώνεται στο 41% του πληθυσμού της διευρυμένης Ευρώπης το 2007.

Η δημιουργία της Ευρώπης

Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ)- Συνθήκη της Ρώμης

1957: Γαλλία, Γερμανία (ΟΔΓ), Βέλγιο, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία.

1973: Είσοδος του Ην. Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Δανίας.

1981: Είσοδος της Ελλάδας.

1986: Είσοδος της Πορτογαλίας και της Ισπανίας

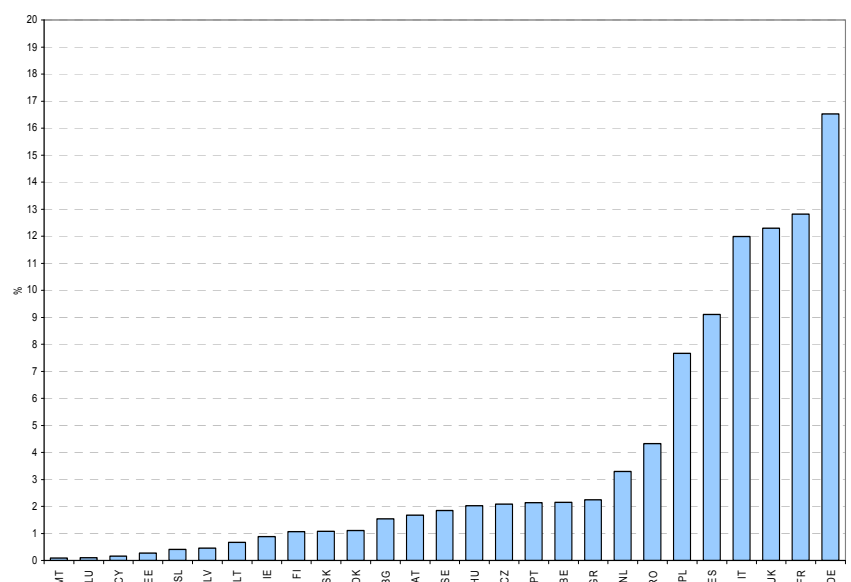
Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) -Συνθήκη του Maastricht, 1993

1995: Είσοδος της Αυστρίας, της Φιλανδίας και της Σουηδίας.

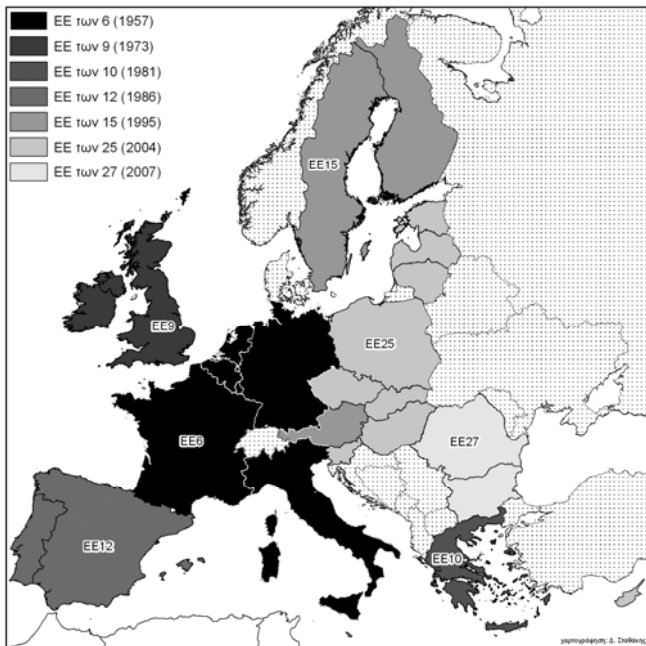
2004: Είσοδος 10 νέων μελών (Κύπρος, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία).

2007: Είσοδος της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας

Διάγραμμα 1: Το ειδικό βάρος του πληθυσμού των κρατών μελών της ΕΕ27 (% του πληθυσμού της κάθε χώρας στον συνολικό πληθυσμό της ΕΕ (2007))

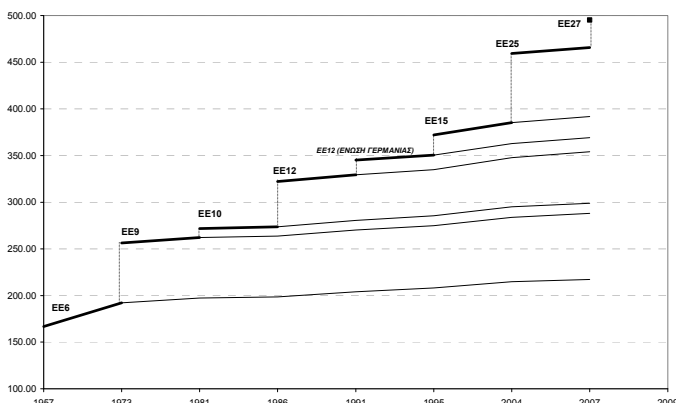

Χάρτης 1: Από την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα των 6 (1957) στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 κρατών-μελών (2007)

Η μετάβαση από την Ένωση των 6 χωρών μελών το 1957 στην Ευρώπη των 27 (Χάρτης 1), συνοδεύτηκε και από τον τριπλασιασμό σχεδόν του πληθυσμού της (167/495 εκατομμύρια) στα 50 χρόνια που ακολούθησαν την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης (Διάγραμμα 2, Πίνακας 1). Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στις διαδοχικές διευρύνσεις της και πολύ λιγότερο στον δημογραφικό δυναμισμό των χωρών μελών της. Η είσοδος της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ην. Βασιλείου το 1973 προσέθεσε 64 εκατομμύρια (+33,5%), αυτή της Ελλάδας (1981) 10 (+3,7%), της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (1986) 48,5 (+17,7%) η ένωση των δύο Γερμανιών (1991) 16 εκατομμύρια (+4,9%) και η είσοδος της Αυστρίας, Φιλανδίας και Σουηδίας άλλα 26 (+1,4%), με αποτέλεσμα ο πληθυσμός στην ΕΕ15 να ξεπεράσει τα 372 εκατομμύρια το 1995 (αύξηση κατά 205 εκατομμύρια σε σχέση με το 1957). Φυσικά, η μεγάλη αλλαγή συντελέστηκε το 2004 με τη μετάβαση από την ΕΕ15 σε αυτή των 25: η είσοδος των 10 νέων μελών προσέθεσε στον πληθυσμό της διευρυμένης Ένωσης 74 εκατομμύρια κατοίκων, που είναι και η μεγαλύτερη μεταγραφόμενη αύξηση στην ιστορία της Ένωσης σε απόλυτες τιμές (αν και η δεύτερη ποσοστιαία αναλογία, +19,3%, έναντι +33,5% το 1973 με την μετάβαση από την Ε.Ε των 6 στην Ε.Ε των 9).

Διάγραμμα 2: Ο πληθυσμός της Ενωμένης Ευρώπης (εκατομ.), από την ΕΟΚ των 6 στην Ε.Ε των 27 χωρών-μελών (1957-2007)

Τέλος, η πρόσφατη και τελευταία διεύρυνση (2007) με την είσοδο δύο βαλκανικών κρατών (της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας, + 29,2 εκατομμύρια) έδωσε και την τελευταία πληθυσμιακή ώθηση στην πεντηκονταετή ιστορία της Ένωσης, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός της να αγγίζει πλέον, όπως προαναφέρθηκε, τα 500 εκατομμύρια.

Στην «πολιτική» συνιστώσα (διευρύνσεις) αποδίδεται το μεγαλύτερο τμήμα (80%) της συνολικής αύξησης του πληθυσμού της Ένωσης στα σημερινά της όρια (264/ 328 εκατομμύρια). Η δημογραφική συνιστώσα έπαιξε ένα ρόλο ήσσονος σημασίας. Η δημογραφική αύξηση προσέθεσε 64,5 σχεδόν εκατομμύρια στον πληθυσμό της Ένωσης ανάμεσα στο 1957 και το 2007, εκ των οποίων τα 50,5 (78%) οφείλονται στην αύξηση του πληθυσμού των έξι χωρών που απετέλεσαν τον πρώτο πυρήνα της (Πίνακας 1). Οι 6 αυτές χώρες χαρακτηρίζονται από έντονο δημογραφικό δυναμισμό, συγκρινόμενες με εκείνες που εισήλθαν στην ΕΟΚ και εν συνεχεία στην Ε.Ε αργότερα, ιδιαίτερα δε κατά την πρώτη περίοδο (1957-1973) στη διάρκεια της οποίας ο πληθυσμός τους αυξήθηκε κατά 25 εκατομμύρια. Φυσικά, η συνολική δημογραφική αύξηση του πληθυσμού της Ένωσης οφείλεται στη διαφορά ανάμεσα στο φυσικό (γεννήσεις -θάνατοι) και το μεταναστευτικό ισοζύγιο (είσοδοι-έξοδοι). Το φυσικό ισοζύγιο των ιδρυτικών μελών είχε ιδιαίτερο ειδικό βάρος την πρώτη περίοδο (1957-1970, >1 εκατομ. άτομα ετησίως), μικρότερο δε στη συνέχεια, καθώς δεν ξεπερνά τις 400.000 ετησίως την τελευταία τριακονταετία.

Αντιθέτως, το μεταναστευτικό ισοζύγιο της Ένωσης, θετικότατο -αν και συρρικνούμενο προοδευτικά μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980-, παίζει όλο και σημαντικότερο ρόλο στη συνέχεια, μετά τις επελθούσες αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη (+1 εκατομ. άτομα περίπου ετησίως). Σε αυτό οφείλεται κυρίως και η αύξηση του πληθυσμού της Ε.Ε τη τελευταία πενταετία (2003-2007), καθώς το μέσο ετήσιο ισοζύγιο γεννήσεων και θανάτων ανέρχεται σε 300.000 άτομα ενώ ο πληθυσμός της αυξάνεται κατά 1,5 εκατομμύρια ετησίως. Στο εσωτερικό φυσικά της διευρυμένης Ένωσης, οι διαφορές είναι σημαντικές ανάμεσα στα «νέα» και τα «παλαιά» μέλη: η πλειοψηφία των νέων μελών 12 έχει αρνητικά φυσικά ισοζύγια (οι θάνατοι υπερτερούν των γεννήσεων) και σχεδόν μηδενικά μεταναστευτικά ισοζύγια, ενώ στις χώρες-μέλη της ΕΕ των 15 τόσο τα φυσικά όσο και τα μεταναστευτικά ισοζύγια έχουν θετικό πρόσημο.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές και οι επιπτώσεις τους στη λειτουργία των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων: η περίπτωση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Ε.Κ)

Η δημογραφική συνιστώσα (το μέγεθος του πληθυσμού) τείνει να λαμβάνεται όλο και περισσότερο υπόψη στην σύνθεση των δύο βασικών θεσμικών οργάνων της Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής-ιδιαίτερα δε μετά το σύμφωνο της Νίκαιας (2001)-, ενώ προηγουμένως το πολιτικό βάρος κάθε χώρας μέλους ήταν ως ένα βαθμό ανεξάρτητα του δημογραφικού της βάρους.

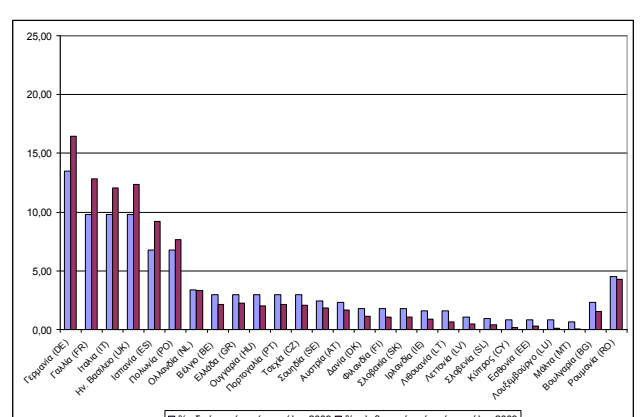
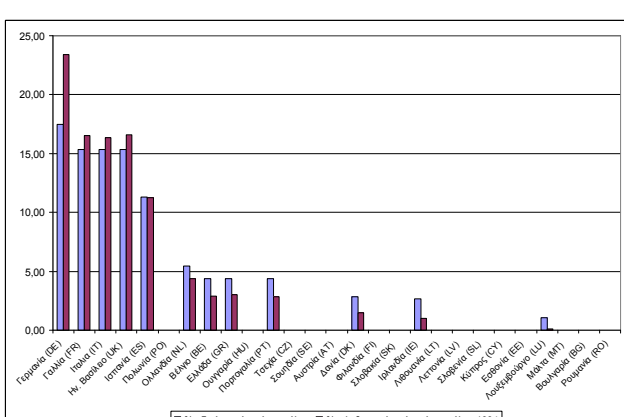
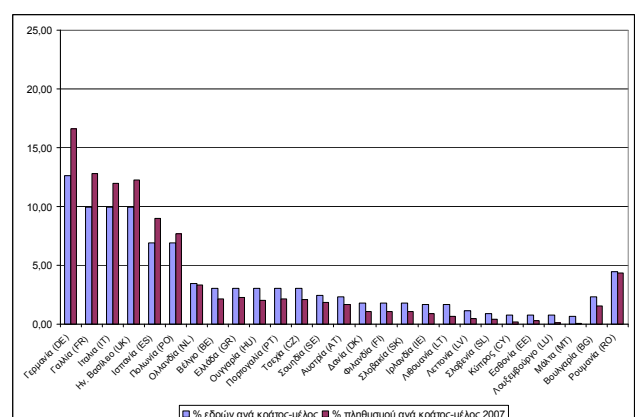
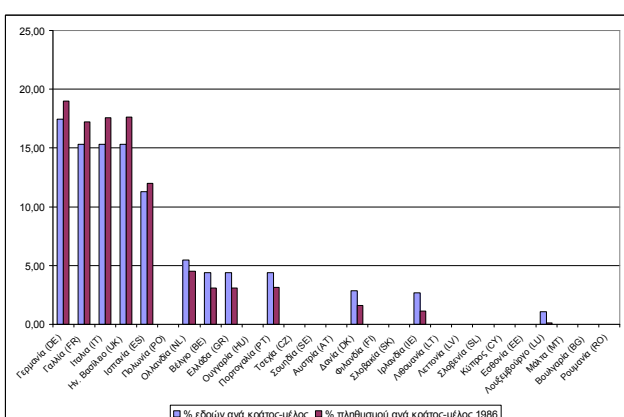
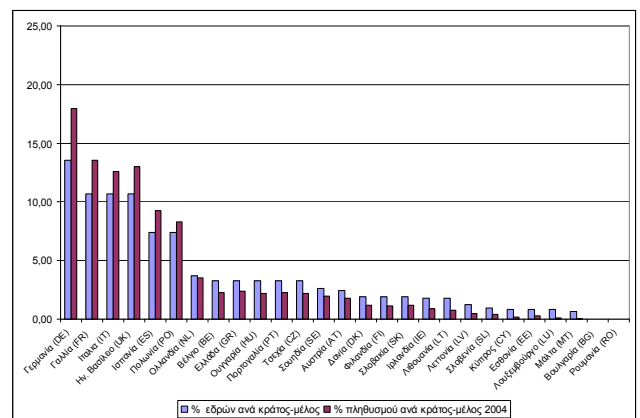
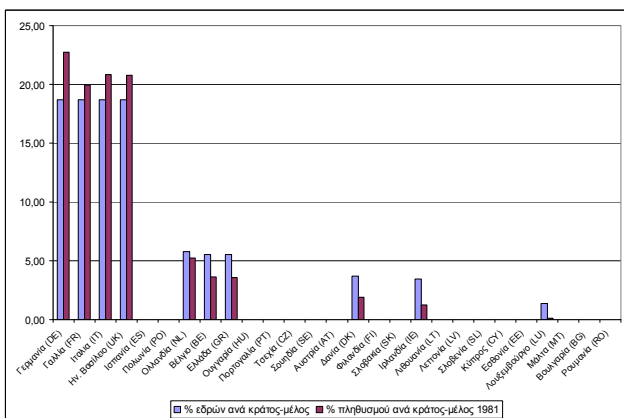
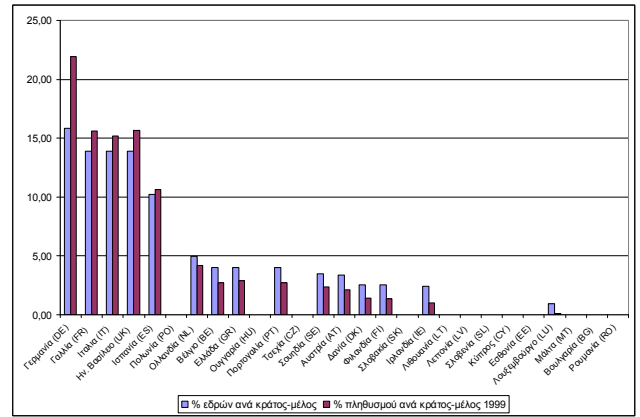
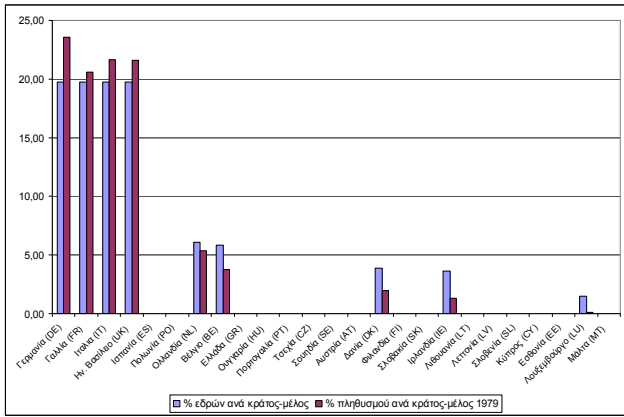
Πίνακας 1: Ο πληθυσμός της ΕΕ: από την Κοινότητα των έξι στην Ευρώπη των 27 κρατών μελών (1957-2007)

	1957	1973	1981	1986	1991	1995	2004	2007	Συνολική μεταβολή του πληθυσμού ανάμεσα στα διαδοχικά έτη-τομές (σε εκατομμύρια)
Κράτη-μέλη	Πληθυσμός (εκατομμύρια)								
ΕΕ6 {ΟΔΓ*, Βέλγιο, Γαλλία (σύνολο), Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία}	166.91	192.05	197.20	198.40	204.15	208.13	214.79	217.27	50.36
Δανία, Ην. Βασίλειο, Ιρλανδία		64.23	64.89	65.27	66.01	66.76	69.13	70.58	6.35
ΕΕ9		256.28	262.09	263.67	270.16	274.89	283.92	287.85	31.57
Ελλάδα			9.70	9.95	10.19	10.59	11.04	11.17	1.47
			271.79	273.62	280.35	285.48	294.96	299.02	27.23
Ισπανία, Πορτογαλία				48.51	48.84	49.34	52.83	55.08	6.57
ΕΕ12				322.13	329.19	334.82	347.79	354.10	31.97
ΛΔΓ					16.03	15.53	15.00	15.00	-1.03
ΕΕ12 (ΟΔΓ+ΛΔΓ)					345.22	350.35	362.79	369.10	23.88
Αυστρία, Φιλανδία, Σουηδία						21.86	22.34	22.62	0.76
ΕΕ15						372.21	385.13	391.72	19.51
Κύπρος, Εσθονία, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία							74.15	74.08	-0.07
ΕΕ25							459.28	465.80	6.52
Ρουμανία, Βουλγαρία								29.25	
ΕΕ27								495.05	
Αύξηση του πληθυσμού στην ΕΕ6									
Ανά περίοδο (εκατομμύρια.)		25.14	5.15	1.20	5.75	3.98	6.66	2.48	
Συσσωρευτικά (εκατομμύρια)		25.14	30.29	31.49	37.24	41.22	47.88	50.36	
Διαδοχικές διευρύνσεις									
Προστιθέμενος πληθυσμός (εκατομμύρια)		64.23	9.70	48.51	16.03	21.86	74.15	29.25	
% του πληθυσμού της ΕΕ προ της διεύρυνσης		33.44	3.70	17.73	4.87	1.39	19.25	6.28	
Συσσωρευτική αύξηση του πληθυσμού οφειλόμενη στις διαδοχικές διευρύνσεις (εκατομμύρια)		64.23	73.93	122.44	138.47	160.33	234.48	263.73	
Αύξηση του πληθυσμού στην ΕΕ (στα όρια του έτους αναφοράς, σε εκατομμύρια)									
Ανά περίοδο		89.37	15.51	50.34	23.09	26.99	87.07	35.77	
Συσσωρευτικά		89.37	104.88	155.22	178.31	205.30	292.37	328.14	

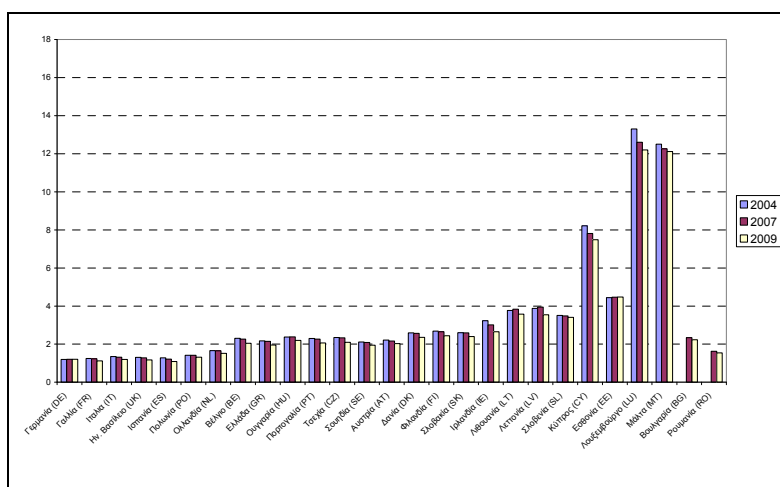
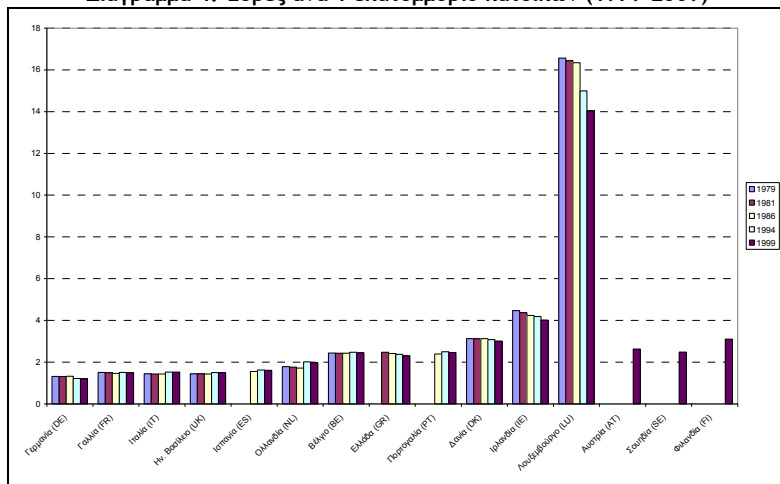
Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (Ε.Κ), το μοναδικό αντιπροσωπευτικό σώμα που εκλέγεται με άμεση ψηφοφορία, η κάθε χώρα-μέλος εκπροσωπείται προφανώς με διαφορετικό αριθμό βουλευτών, αριθμό που δεν είναι σταθερός καθώς μεταβάλλεται διαχρονικά το πλήθος των χωρών μελών της Ένωσης (Πίνακες 2 και 3). Ειδικότερα, ο αριθμός των ευρωβουλευτών αυξάνεται προοδευτικά από το 1979 έως και το 2007: 410 μέλη το 1979 στην ΕΟΚ των 9, 434 μετά τη είσοδο της Ελλάδας (1981), 518 το 1986 και 567 το 1994 (ΕΟΚ των 12), 626 το 1995 (ΕΕ των 15), 732 το 2004 (10 νέα μέλη). Η είσοδος, το 2007, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας αλλάζει εκ νέου τα δεδομένα στο βαθμό που 53 ευρωβουλευτές προστίθενται στο Ε.Κ (18 για την Βουλγαρία και 35 για την Ρουμανία, παρόλο που ο πληθυσμός της τελευταίας είναι σχεδόν τριπλάσιος της πρώτης) με αποτέλεσμα το απερχόμενο Κοινοβούλιο να αριθμεί πλέον 785 μέλη, ενώ αυτό που θα σχηματισθεί μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2009 θα συμπεριλαμβάνει για πρώτη φορά έναν ελαφρώς μικρότερο αριθμό ευρωβουλευτών (736). Το πλήθος τους δεν ήταν -και δεν είναι- προφανώς αναλογικό του πληθυσμού της κάθε χώρας μέλους (Διάγραμμα 3) καθώς το ειδικό βάρος των εκπροσώπων στο Ε.Κ εκάστης εξ αυτών αποκλίνει του ειδικού βάρους του πληθυσμού τους στο συνολικό πληθυσμό της Ένωσης. Ειδικότερα, οι διαφορές ανάμεσα στο % των ευρωβουλευτών της κάθε χώρας μέλους και στο % του πληθυσμού της έχουν αρνητικό πρόσημο στις πολυπληθείς χώρες -μέλη και θετικό στις μικρότερες χώρες της Ένωσης, αν και οι αρχικές διαφορές τείνουν να περιορισθούν με την πάροδο του χρόνου.

Η μη πλήρης αντιστοίχιση των δύο πρότερων μεγεθών οδηγεί και σε σαφώς διαφοροποιημένη αντιστοίχιση πληθυσμού/ευρωβουλευτή (ή ακόμη εδρών ανά 1 εκατομμύριο κατοίκων). Στο απερχόμενο π.χ. Ευρωκοινοβούλιο, αντιστοιχεί ένας βουλευτής σε 830 χιλ. άτομα στην Ενωμένη Γερμανία των 82 εκατομμυρίων κατοίκων, ενώ στη «μικρή» Μάλτα (μόλις 412 χιλιάδες κάτοικοι) αντιστοιχεί ένας βουλευτής σε 82 χιλ. άτομα, ή άλλως στην πρώτη αντιστοιχεί 1,2 έδρα ανά 1 εκατομμύριο άτομα, έναντι 12,5 εδρών /εκατομμύριο κατοίκων στην δεύτερη (Διάγραμμα 4). Προφανώς, οι μικρές πληθυσμιακά χώρες «υπερ-εκπροσωπούνται» έναντι των μεγάλων, με στόχο την εκπροσώπηση περισσότερου του ενός πολιτικών κομμάτων: σε αντίθετη περίπτωση, αν η σχέση εδρών/πληθυσμού που ισχύει στη Γερμανία εφαρμοζόταν σε όλες τις χώρες μέλη, πολλές εξ αυτών, είτε δεν θα εξέλεγαν ευρωβουλευτή (Μάλτα, Κύπρος, Λουξεμβούργο), είτε θα περιορίζονταν σε 2-3 μόνον εκλεγμένους εκπροσώπους τους. Έτσι, μετά τις δύο τελευταίες διευρύνσεις οι χώρες μέλη της Ε.Ε των 15 διαθέτουν στο απερχόμενο Ε.Κ 570 επί συνόλου 785 εδρών, ήτοι το 73% του συνόλου¹), ελαφρώς «υπο-εκπροσωπούμενες» αν ληφθεί υπόψη ότι ο πληθυσμός τους αποτελεί το 80% σχεδόν του συνολικού πληθυσμού της Ε.Ε27.

Διάγραμμα 3: % εδρών ανά κράτος μέλος στο Ε.Κ και % του πληθυσμού της κάθε χώρα -μέλους στο συνολικό πληθυσμό της Ένωσης (1979-2009)

Διάγραμμα 4: Έδρες ανά 1 εκατομμύριο κατοίκων (1979-2009)

Εν κατακλείδι, η μεταβλητή «πληθυσμός», αν και δεν είναι η μόνη που λαμβάνεται υπόψη για την εκπροσώπηση των ευρωπαίων πολιτών στα όργανα λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παίζει όλο και σημαντικότερο ρόλο, και οι αρχικές αναντιστοιχίες ανάμεσα στο ειδικό βάρος του πληθυσμού των χωρών μελών και την εκπροσώπησή τους στο ΕΚ τείνουν προοδευτικά να περιορισθούν όπως προκύπτει από την διαχρονική μεταβολή τόσο των διαφορών (Δ) ανάμεσα στο % του πληθυσμού της κάθε χώρας μέλους στον συνολικό πληθυσμό της Ένωσης και στο % των ευρωβουλευτών της στο ΕΚ, όσο και από την αναλογία έδρες/εκατομμύριο κατοίκων (Πίν. 2 και 3, Διαγράμματα 3 και 4). Έτσι, π.χ. ενώ στο «μικροσκοπικό» Λουξεμβούργο των 362 χιλ. κατοίκων το 1979 (0,14% του πληθυσμού της ΕΟΚ των 9 χωρών-μελών) αντιστοιχούσαν 16,6 έδρες/εκατομ. κατοίκων, αντιστοιχούν «μόλις» 12,2 στο Κοινοβούλιο που θα προκύψει από τις εκλογές του Ιουνίου του 2009, και αντίστοιχα η διάφορα ανάμεσα στο % του πληθυσμού της Γερμανίας στον συνολικό πληθυσμό της Ένωσης και στο % των ευρωβουλευτών της στο ΕΚ από 3,84% το 1979 περιορίζεται πλέον στο 2,97% το 2009.

Είναι προφανές ότι μια πλήρης αντιστοίχιση πληθυσμού και εκπροσώπησης- ισχύς δηλ. της «άδολης» αναλογικής εκπροσώπησης-είναι αδύνατη, καθώς σε μια τέτοια περίπτωση το πολιτικό βάρος των λιγότερο κατοικημένων μελών-κρατών θα ήταν ιδιαίτερα συρρικνωμένο (αν όχι συμβολικό), γεγονός που θα δυναμίτιζε τα θεμέλια της Ένωσης. Είναι όμως εξίσου προφανές ότι τα πολυπληθέστερα κράτη -μέλη, σε κάθε αλλαγή, θα επιδιώκουν την αναπροσαρμογή των συντελεστών, ούτως ώστε η εκπροσώπησή τους στα θεσμικά όργανα να αντιστοιχεί όλο και περισσότερο στο ειδικό βάρος του πληθυσμού τους και στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται και οι πρόσφατες αιτιάσεις της νεοεισελθείσας Πολωνίας². Τέλος, η όποια νέα διεύρυνση, με δεδομένα τα πληθυσμιακά μεγέθη των χωρών που «κτυπούν» την πόρτα της Ε.Ε (Κροατία, δυτικά Βαλκάνια) δεν θα αλλάξει ριζικά την υφιστάμενη εικόνα. Το αυτό προφανώς δεν ισχύει εάν η Τουρκία γίνει δεκτή ως πλήρες μέλος. Η είσοδος της χώρας αυτής, με πληθυσμό που αγγίζει τα 71 εκατομ. το 2009 (και 87,4 εκατομ. με βάση το ενδιάμεσο σενάριο των προβολών των Ην. Εθνών το 2025), θα αλλάξει άρδην τον πληθυσμιακό και πολιτικό χάρτη της Ενωμένης Ευρώπης, και προφανώς και την εκπροσώπηση των μελών της στα δύο υφιστάμενα θεσμικά της όργανα (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και της Ευρωπαϊκή Επιτροπή) προκαλώντας τεκτονικές αλλαγές.

¹ Και 535 επί συνόλου 736 εδρών, ήτοι εκ νέου το 72,6% των εδρών μετά τις εκλογές της 7/6/2009
² Η συγκεκριμένη χώρα προτείνει έναν επανα-υπολογισμό των ψήφων που θα προκύπτει με βάση την τετραγωνική ρίζα του πληθυσμού της κάθε χώρας.

Βιβλιογραφία - Πηγές

Council of Europe (2000-2007) Recent demographic development in Europe, Strasbourg.
 Eurostat (1986-2006) Statistiques démographiques, Luxembourg.
 Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>
 Eurostat (2008) L'Europe en chiffres, Luxembourg.
 CE (2001) Traite de Nice, Journal Officiel des CE(2001/C 80/01)
 Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο <http://www.europarl.europa.eu>